

HEG

Kenneth F. Rijsdijk

Heg

*Een behaaglijk landschap
voor mens en natuur*

Noordboek Natuur

Deze uitgave is tot stand gekomen met medewerking van de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap.

www.nederlandscultuurlandschap.nl

© 2022 Kenneth F. Rijdsijk | uitgeverij Noordboek

Afbeelding omslag: aquarel Heggenlandschap in de Creuse door kunstschilderes Jacoba Haas (1988)

Omslagontwerp Barbara Jonkers

Boekverzorging Elgraphic

ISBN 978 90 5615 924 5

NUR 410 | 940

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij Noordboek, Postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl

Noordboek is onderdeel van
20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl

Inhoud

Inleiding	7
1 Heggen inspireren	13
2 Waar zijn de heggen gebleven?	29
3 De landschapsvoordelen van heggen	49
4 De natuurvoordelen van heggen	61
5 De culturele voordelen van heggen	75
6 De economische waarde van heggen	81
7 Hoe krijgen we de heggen weer terug in ons landschap?	89
Conclusie	99
Noten	101

Inleiding

Toen ik in de zomer van 2019 in het noorden van ons land op bezoek was bij vrienden, viel mij het lege landschap op. Ik zag niets anders dan eindeloze lege grasvlaktes met hier en daar een boerderijtje. Een dergelijke monotonie roept bij mij tegenwoordig het woord ‘verdrietlandschap’ op. Een eeuw geleden stond het hier vol met heggen. Die boden een mooie, streekeigen aanblik. Helaas zijn ze uit het landschap verdwenen als gevolg van onder andere de intensivering en schaalvergroting van de landbouw. Dat de natuur daarbij moest inleveren kon ik als landschapsdeskundige gelijk zien. Met de heggen zijn de verblijfplaatsen voor zoogdieren, vogels en insecten verdwenen. Bloemen met nectar voor de bijen ontbreken en met de diversiteit van plantensoorten is het erbarmelijk gesteld. Deze trieste aanblik deed mij eens te meer beseffen dat het niet goed ging met de natuur in Nederland. En toen viel bij mij het kwartje.

Ik realiseerde me dat een van de meest karakteristieke elementen van het cultuurlandschap van vroeger de heg was. Stel dat we de heg gewoon weer gingen invoeren? Zou dat de natuur

niet een boost geven? Heggen bieden voor veel zoogdieren, vogels en insecten een beschutte verblijfplaats en zijn bovendien geschikt om veilig langs te bewegen. Uit de biogeografie weet ik dat verbindingen in het landschap essentieel zijn om de natuur te stimuleren. Maar ik vermoedde ook dat heggen meer belangrijke bijdragen zouden kunnen leveren om ons landschap vitaal en gezond te houden. Redenen genoeg om een onderzoek te starten naar de rol van heggen in ons landschap. Naarmate dat vorderde leerde ik samen met mijn studenten steeds meer over de aanzienlijke rol die heggen spelen bij de instandhouding van natuur. Er opende een nieuwe wereld van kennis en mogelijkheden voor mij. Maar ook nieuwe vragen. Zouden heggen misschien ook de kans op overstromingen kunnen verkleinen? En wat zou hun aandeel kunnen zijn bij het voorkomen en bestrijden van vogelgriep. Uiteindelijk heb ik minstens zestien verschillende functies geïdentificeerd die het belang van heggen in het landschap onderstrepen. Duidelijk is dat heggen een ‘multiplier effect’ teweeg kunnen brengen. Hoe meer heg, hoe meer functies, hoe groter de impuls voor landschap, natuur en mens!

De heg staat in een oude traditie als het gaat over landschapsbeheer in Nederland. De uitbreiding en het meer efficiënt maken van de agrarische sector heeft ervoor gezorgd dat het kind met het badwater is weggegooid. Dat is jammer want de heg kan bijdragen aan een simpele en doeltreffende oplossing om Nederland weer mooi en gezond te maken. Daarom pleit ik in dit boek voor de herinvoering van de heg. Mijn pleidooi is gebaseerd op wetenschappelijke bronnen en inzichten en op interviews met experts en ervaringsdeskundigen. Wat ik allemaal te berde breng is voor eigen rekening.

Het boekje is als volgt opgebouwd: Hoofdstuk 1 gaat in op

de inspiratie die heggen bieden en behandelt de verschillende soorten heggen die er in Nederland bestaan (hebben). Ook wordt er aandacht besteed aan de functie van heggen in het landschap. Hoofdstuk 2 behandelt de verdwijning van de heg uit ons landschap en geeft antwoord op de vraag waarom er nog steeds heggen worden verwijderd. In hoofdstuk 3 wordt uiteengezet hoe de 'fysieke' functies van heggen, zoals bescherming tegen overstromingen en opslag van koolstof, ons kunnen helpen bij de gevolgen van klimaatverandering. Hoofdstuk 4 gaat vervolgens in op de natuurwaarden van heggen zoals het verhogen van de biodiversiteit, en het tegengaan van gewasplaagsoorten en muizenplagen. In hoofdstuk 5 komen de culturele functies van heggen aan bod: hoe de heggen deel uitmaken van ons cultureel erfgoed en hoe ze het agrarisch landschap weer aantrekkelijk kunnen maken. Hoofdstuk 6 geeft een beknopt inzicht in de financiële baten van heggen. Het laatste hoofdstuk van dit boek geeft antwoord op de vraag wat we moeten doen om de herintroductie van de heg in Nederland te bewerkstelligen.

Dankwoord

Ik ben de volgende mensen zeer erkentelijk voor de tijd en moeite die ze namen om mij te helpen bij de totstandkoming van dit boekje. Met de VNC medewerkers, directeur Jaap Dirkmaat en boer Gertjan Sengers, had ik waardevolle gesprekken over heggen en landschap. Waarvoor veel dank, ook voor het kritisch nalezen van het manuscript. Sietze Norder (auteur van *De wereld in het klein*), bedank ik voor zijn deskundige inbreng en redactionele correcties. Egbert Jaap Mooiweer, Boer Kees, boerin Ineke Hin, mijn vakcollega's Harry Seijmonsbergen,

Gerard Oostermeijer, Louise Vet, Paul van Rijn, Rosa Boone, Willem Bouten, Yael Artzy-Randup, Carmen Cappendale, Robin Lexmond en Erik Cammeraat ben ik dank verschuldigd voor de inzichtelijke gesprekken. Veel nieuwe kennis over heggen heb ik opgedaan dankzij het werk van onze studenten Lise Huijser, Catarina Ferreira, Esra Jongbloed, Flavia Aschi en Paco Kuit. Mijn levensgezel Marinette Mul was onmisbaar bij het nalezen en het geven van waardevolle reacties op het be-
toog. Ook zij verdient veel dank. Ten slotte ben ik José Ferdinandus heel dankbaar voor haar geweldige redactie en Paul Kemmeren erkentelijk voor zijn redactie en het vertrouwen.

*De opbrengst van deze uitgave gaat naar de Vereniging Nederlands
Cultuurlandschap om boeren te ondersteunen bij het planten van
heggen.*

1

Heggen inspireren

In de zomer 2019 vierden we vakantie in het schilderachtige stroomgebied van het riviertje de Creuse in Midden-Frankrijk. We wandelden over idyllische landweggetjes omzoomd door heggen en hagen. Het heuvelachtige *coulissenlandschap* in de Creuse bestaat uit kleine percelen. Op de weiden grazen roodbruine Limousin-koeien, befaamd om hun vlees. Hoewel bestemd voor de slacht hebben de dieren hier in ieder geval een goed leven. De weiden grenzen aan kleine bospercelen waarmee de steilere hellingen bedekt zijn. De schoonheid van dit landschap wordt in grote mate bepaald door de heggen die het doorsnijden.

Nadat de romanschrijfster George Sand, de minnares van Frédéric Chopin, de loftrumpet had gestoken over de streek waar zij zich vaak terugtrok op het Château de Boussac, haar geliefde vakantieoord, volgden veel kunstenaars in haar voetspoor die zich lieten inspireren door het hegrijke landschap. Zo vestigde de impressionistische schilder Claude Monet zich in de regio, en schilderde Armand Guillaumin, een vriend van Vincent van Gogh, het hegrijke landschap prachtig in comple-

mentaire kleuren! Ook ik heb het gebied via de kunst leren kennen. Mijn moeder Jacoba Haas was kunstschilder. Zij woonde en werkte jaarlijks een maand of drie in deze regio, schilderde het landschap en vond er rust en inspiratie.

In de zomer stijgt de temperatuur naar hoge waarden, maar de boomrijke heggen bieden verkoeling. In hun schaduw liggen de roodbruine koeien vredig te herkauwen. Ik besluit de heggen, waar het gonst van de bijen, wat nader te bekijken en loop ernaartoe. De heggen bestaan hier uit een mengeling van verschillende plantensoorten, die afwisselend domineren. De braam staat in bloei en trekt talloze bijen aan. De stengels groeien over struiken van zomereik en hulst heen. Daarnaast zie ik de doornige meidoorn, een vast bestanddeel van iedere heg die serieus genomen wilt worden. Even verder op tijlpen roodborstjes en mezen die in de heg scharrelen op jacht naar kleine insectjes.

Aan het eind van onze vakantie, op de terugreis naar Nederland, rijden we door de eindeloze graanvelden van centraal Frankrijk. De graanschuur van Frankrijk. De akkers strekken zich hier uit zover het oog kan zien. Heggen ontbreken hier. In de zinderende hitte zien we hier en daar een tractor rijden over de verdorde velden. Achter de tractoren trekken roodbruine stofwolken op. Even later zien we een windhoos waarin hetzelfde roodbruine stof omhoog werfelt. De bodem hier is zo droog, geploegd en onbeschermd, dat hij verdwijnt in de lucht. Dit troosteloze akkerlandschap staat in schril contrast met het schilderachtige heggenlandschap van de Creuse.

Ik had als 'opwekkend' leesvoer voor tijdens mijn vakantie het boek *Landschapspijn* van Jantien de Boer meegenomen.

Daarin kwam ik de termen ‘landschapspijn’ en ‘verdrietland-
schap’ tegen. Mijn belangstelling voor heggen werd door het
boek nog eens extra getriggerd. Deze opmerkelijke termen
voor het landschap was ik al enkele jaren eerder tegengeko-
men in kleine onopvallende stukjes geschreven in de opinie-
bijlage van onze dagelijkse krant. Daarbij ging het om inge-
zonden artikelen van burgers die hun landschapspijn, zoals ze
die ervaren in delen van ons gladgeschoren land, beschre-
ven. Die eindeloze groene monotonie van weilanden om-
grensd door prikkeldraad.

Mijn nieuwsgierigheid naar het fenomeen landschapspijn
werd geprikkeld toen ik op een bewolkte dag in september
2017 in Noord-Nederland een oude boerderij bezocht tijdens
een weekendje weg. Toen vielen mij de schellen van de ogen.
De boerderij was omringd door eindeloze weilanden met
kort gehouden gras en kortgeschoren slootranden. Een enor-
me groene vlakte strekte zich voor me uit. Hier en daar lagen
in de verte boerderijen waar wat bomen omheen stonden.
Het landschap kwam op me over als een enorm groen biljart-
laken, met hier en daar een prachtig oud dorpje als een oase in
een groene woestijn. Het landschap had maar één functie:
weide voor vee. Hier viel niets anders meer te doen dan gra-
zen. Toch waren er vandaag nauwelijks dieren te zien, kenne-
lijk stonden ze op stal. Hier was duidelijk sprake van een ver-
drietlandschap. Ook ik bleek bevattelijk voor landschapspijn.

Ik begon me af te vragen hoe dit lege landschap was ont-
staan. De boosdoener is vooral de steeds verder doorgaande
schaalvergroting van boerenbedrijven. Ik wilde wel eens we-
ten hoe dit landschap er vroeger uitzag. Ik zocht naar foto’s en
afbeeldingen van het boerenland van weleer, maar kon er wei-